

ANMELDELSER

STREJFTOG I INTERNATIONAL KØNSFORSKNING

Nina Lykke: Kønsforskning – en guide til feministisk teori, metodologi og skrift.

Forlaget Samfundslitteratur, 2008. 256 sider, 248 kr.

Lad det være sagt med det samme: Nina Lykke (NL) har på mange måder begået en fortrinlig bog, der introducerer til (dele af) de sidste 30-40 års internationale feministiske teori. Bogens fortjenester vil jeg sammenfatte som følger: (i) Den giver et informativt indblik i, hvad der er kønsforskningens ledemotiv og raison d'être; nemlig at problematisere og aflegitimere repressive, fikerende og ekskluderende forståelser af køn samt at genbetydningsætte køn (igen og igen) på måder, der i højere grad fremmer menneskelig opblomstring, lige deltagelsesmuligheder i det sociale liv, social bæredygtighed eller et helt fjerde normativt mål; (ii) den giver et kalejdoskopisk vue over nogle af de centrale teoretiske og erkendelsesteoretiske/ontologiske grundspørgsmål og tilhørende diskussioner, som har udspillet sig internationalt; og endelig (iii) er den i sin form og stil velkomponeret og vel-skrevet samt overholder de genre-mæssige konventioner for bøger af introducerende karakter.

Så vidt jeg ved, findes der ikke tilsvarende dansksprogede introduktioner til feministisk teori, hvorfor bogen må hilses velkommen. Den kan suppleres af engelsksprogede introduktioner, eller man kan skæve

til de andre skandinaviske lande, bl.a. Norge, hvor der nyligt er udgivet to norsksprogede indføringsbøger.

Bogen er inddelt i 10 kapitler. Som led i indledningen fremsætter NL en række udsagn om, hvad kønsforskningen bør være og ikke være. Den bør ikke danne kanon. Derimod må diversitet – videnskabsteoretisk, teoretisk, metodologisk og metodisk-teknisk – bevægelighed, innovationskraft, og hvad der måske lidt gammeldags kan kaldes en anti-autoritær forholdemåde sættes i højsædet. Derved fremmes inklusion, kreativitet, 'skæve' vinkler, dissonans, demokrati m.m. Kampen for at institutionalisere kønsforskning som vidensfelt og feltets indbyggede spænding mellem dets eksistens som både disciplin (at etablere sig som et eget vidensfelt) og post-disciplinær disciplin (dets tværvidenskabelige orientering, der er forbundet med bestræbelsen på at begribe kønnets kompleksitet, og som kræver dialog på tværs af fagkulturer) står centralt i kapitel 1. Hvad det indebærer at gøre køn til genstand for videnskab, og de måder det kan gøres på, er temaet for kapitel 2. Endvidere diskuteres kønnets dynamiske sammenviklinger med andre sociale kategorier og magtordninger samt mulighederne for at tænke og gøre køn anderledes end som repetitioner af hegemoniske kønsdiskurser. Et selektivt udsnit af teoridannelser om køn som social og sproglig konstruktion samt dekonstruktion af køn findes i kapitel 3. Nyere forsøg på at teoretisere (den

kønnede) kropsmaterialitets før-diskursive fakticitet og dermed at overskride binariteten biologisk/sociokulturelt køn – der associeres med andre dikotomier, herunder væsentligst substans/form og natur/kultur, hvor det første led karakteriseres ved passivitet og det andet aktivitet – præsenteres i kapitel 4. Irigaray, Grosz, Haraway, Braidotti samt Barads teorier står centralt. Spørgsmålet er her materialitetens agens, genstandsmæssighedens modstandsdygtighed over for kulturel formning samt dialektikken mellem dem. Hvordan kan feministisk teori begrebsliggøre de kønnede kroppe muligheder og begrænsninger uden på den ene side at ende i biologisk determinisme og på den anden side at fraskrive kroppe en egendynamik eller et virksomt princip? Sådanne formuleringer NL dilemmaet. Drilsk vil jeg spørge, om det er den 'rette' formulering: Er krop ikke andet og mere end biologisk køn? Og hvad er egentlig forholdet mellem krop, biologisk køn og sociokulturelt køn for nu at blive i terminologien? Debatten tydeliggør imidlertid, således som NL elegant formår at udlægge den, at vi behøver nye begreber for at overskride de magtfulde dikotomier og de døde metaforer. Feministisk intersektionalitetstænkning, der delvis er at betragte som ny vin på gamle flasker, dens fremtrædelsesformer og forskningsmæssige potentialer beskrives i kapitel 5. I kapitel 6 og 7 tager NL livtag med feministisk erkendelseslære i dens forskellige versioner, empiricisme, standpunkts-

teori, poststrukturalisme og postkonstruktivism; feministisk kritik af, hvad NL betegner som 'traditionel' viden-skab, inklusive epistemologi, en betegnelse som i sagens natur (det er en introduktions-bog som nødvendigvis må benytte forenkende termer) forbliver noget udifferentieret. Det har blandt andet den uheldige, sandsynligvis ikke-intenderede, effekt, at der ikke skelnes klart mellem 'traditionel' og 'post-traditionel' male- og mainstreamepistemologi. Til sidstnævnte hører nyere sociale epistemologier (for eksempel Bourdieu, Fuller og Habermas), som ikke blot har stærke familieligheder med de feministiske kritikere af 'traditionel' erkendelseslære, men som også ville være passende dialogpartnere i reformuleringer af for eksempel standarder for objektivitet og måder at forstå det videnssøgende subjekts sociale indlejring på; samt endelig relationerne mellem epistemologi, politik og etik. De metodologiske og metodisk-tekniske konsekvenser af forskellige feministiske epistemologier drøftes i kapitel 8. Skriveprocesser som uadskillelige fra tanke- og klassifikationsprocesser og dermed skriftens performative virkninger – dens fabrikation af virkeligheder – eksperimenter med genrer og fortællepositioner er temaer for kapitel 9, hvor NL's baggrund i litteraturvidenskab er tydeligere markeret end i de foregående kapitler og delvis supplerer selvidentifikationen som tværvidenskabelig kønsforsker. 'Smagsprøver' på kønsteoretiske analyser findes afslutnings-

vis i kapitel 10. Spørgsmålet er om disse analyser ikke forbliver for summariske i forhold til at indløse deres formål: Illustration af (a) konstruktion og dekonstruktion af det alvidende forskersubjekt og (b) intersektionalitetstænkning.

Det er anmelderens lod at skulle spille rollen som både interesseret (med)læser og som djævlens advokat. Ud over hvad jeg allerede har fremhævet om bogens meritter samt kritisk bemærket om dens indhold, vil jeg rejse de to følgende rækker af spørgsmål som invitation til dialog med NL: (i) da bogen synes at have slagside imod teoridannelser, som er fremtrædende i humaniora og i krydsningsfeltet mellem humaniora og (dele af) naturvidenskab, er der noget, man som studerende/forsker inden for samfundsvidenskab kommer til at savne. Jeg savner i alle tilfælde udlægninger af de centrale debatter om blandt andet magt, aktør-struktur nexus, demokrati og social retfærdighed, som har en prominent plads i den samfundsvidenskabelige, feministiske teoridannelse. Ligeledes kan jeg ikke finde omtale af brobygningsforsøgene mellem de feministiske grundlagsspørgsmål om begreber som 'køn', 'identitet/forskel' og 'kønsundertrykkelse' og de spørgsmål, der aktuelt rejses i politisk teori af feministiske teoretikere om 'det gode' og 'det rette'. Havde det ikke været en idé med en medforfatter af samfundsvidenskabelig observans al den stund, at bogen (i følge bagsideteksten) giver løfte om at 'præsentere *de* centrale debat-

ter i international feministisk teori? Behøver vi ikke, når vi forfatter bøger om feministisk teori, medforfattere, som er situerede i andre fagkulturer for at sikre produktet et genuint tværvideenskabeligt indhold og outlook? Det er jeg overbevist om, at NL vil være enig i, om end det kan være vanskeligt at realisere af praktiske og institutionelle grunde; (ii) kanondannelse og feministisk teori opstilles som antitetiske størrelser. Men er teorihistorisk bevidsthed og dermed en vis grad af kanonisering ikke nødvendig for den fortsatte udvikling af feministisk teori, der som al anden teoriudvikling trækker og reparerer på, opponerer imod samt reformulerer en række initialtekster, 'klassikere', og syntetiserer dette tankegods med import fra 'fremmede' traditioner?

Christel Stormbøj, Lektor,
ph.d.
Institut for Samfund og
Globalisering, RUC

LIDELSER OG DIAGNOSER

Nanna Mik-Meyer & Mette Brehm Johansen: Magtfulde diagnoser og diffuse lidelser. Samfundslitteratur, 2009. 173 sider, 198 kr.

Stress, depression, diffuse smerter og kronisk træthed er blandt de lidelser som en stadig større gruppe borgere i Danmark sygemeldes med. To antropologer har på baggrund af et stort kvalitativt interviewmateriale skrevet en bog her-

om. De har interviewet sygemeldte borgere, læger og sagsbehandlere og undersøgt spillet mellem de sygemeldte borgere på den ene side og sundhedssystemet og det sociale system på den anden side. Det er der kommet en uhyre vedkommende bog ud af. Forfatterne fremlægger grundigt og velovervejet deres forskningsmetoder i kapitlet 'Metodisk greb' og fører os sikkert igennem et meget omfattende og komplekst problemfelt. Der er den enkelte borger med en diffus lidelse, der søger en diagnose og accept af sin lidelse, så han eller hun ikke havner i afskedigelse fra jobbet med deraf økonomisk utryghed og en evig afhængighed af det sociale system. Der er sagsbehandlere, der sidder med tykkere og tykkere journaler, og som må forholde sig til den snævre lovgivningsmæssige ramme, hvor sygdom betragtes som individuel sygdom, der forårsager arbejdsløshed. Der er lægerne og sundhedssystemet, der ofte sender borgeren fra den ene undersøgelse til den anden – nogle gange af nervøsitet for at have overset noget og fordi, det er så vanskeligt at finde den rette diagnose. Og derved kommer lægerne til tider til at indtage en rolle imellem patienten og det sociale system, enten som advokat, mægler eller beskytter. Endvidere er det vældig interessant, at det tilsyneladende er lægerne, der anlægger et bredt og helhedsorienteret syn på det enkelte menneske, mens sagsbehandlere egentlig interesserer sig mest for at få en diagnose på det enkelte menneske.

Kapitlet 'Tre klientstrategier' er måske det mest interessante kapitel. Her præsenteres læsere for tre strategier; 'den sygdomsorienterede strategi', 'den arbejdsorienterede strategi' og 'de nedslidte'. Gruppen af sygdomsorienterede sygedagpengemodtagere finder vi primært blandt yngre til midaldrende kvinder med korte uddannelser. Hvis de er diagnosticerede, er det med fibromyalgi eller piskesmæld og i nogle tilfælde med depression eller stress som tillægsdiagnose. Her kommer sygdomsidentiteten til at overskygge andre identiteter og bliver et dominerende aspekt af deres selvforståelse. Gruppen af arbejdsorienterede sygedagpengemodtagere udgøres primært af kvinder mellem 30 og 60 år med mellemlange uddannelser. Langt de fleste er sygemeldt med arbejdsrelateret stress, nogle med deraf følgende depression. Her møder vi kvinder med ressourcer på flere niveauer. De fokuserer på at blive raske, kan navigere i systemet og sygdomsidentiteten får ikke en blivende og dominerende rolle i deres selvforståelse. Den sidste gruppe består primært af kvinder over 50 år, der enten er ufaglærte eller sent uddannede med korte uddannelser. De oplever smerter i ryg, nakke og knæ og bliver ofte diagnosticerede med tennisalbue, diskusprolaps og slidgigt. Egentlig ser de sig selv som arbejdsorienterede, men er ikke i stand til at gå på arbejde på grund af deres diffuse lidelser.

Endelig er der et kapitel om 'Køn som pejlemærke' forfattet af Dorte Staunæs. Det er ab-

solut en god idé, at undersøge alder og køn i forhold til sygedagpengemodtagere med diffuse lidelser, især fordi det tydeligvis er kvinder, der befinder sig i kategorien af sygedagpengemodtagere. Men kapitlet er problematisk. Vi hører nu ikke længere om mænd og kvinder, men om kvindekroppe og mandekroppe. Staunæs er selv inde på, at dette kan virke kluntet. Det gør det – i hvert fald for denne anmelder. Disse 'nye' kategoriseringer åbner desværre ikke op for at skabe refleksivitet og mulighed for at skille vante forståelser af køn lidt ad. Det er synd, idet der er rigtig interessante betragtninger i dette kapitel, blandt andet tesen om at kvinder med etnisk minoritetsbaggrund ikke har samme adgang til diskurser om arbejds- og privatlivsrelateret stress og depression som for eksempel yngre kvinder.

Bogen vil være fin at benytte på sundheds- og socialuddannelser både på grund af sine resultater, men også på grund af sin metodiske stringente gennemgang. Bogens komposition gør den således velegnet som undervisningsbog. Men samtidig virker denne komposition noget uinspirerende og fantasiløs, netop fordi den har speciale- og opgave karakter. Men bogen er som helhed interessant, vigtig og veldokumenteret. Den er værd at købe både for de sundhedsprofessionelle, socialrådgiverne, sagsbehandlere, politikerne og lægmænd.

Helle Ploug Hansen,
professor, ph.d., mag.scient.,
sygeplejerske

Institut for Sundhedstjenesteforskning, Forskningsenheden: Helbred, Menneske & Samfund, Syddansk Universitet.

MEDIEFEMINISME

Sofia Sjö: Spelar kön någon roll när man räddar världen? – Kvinnor, kvinnligheter och messiasmyter i SF-film. Åbo Akademis förlag 2007, 285 sider. Pris € 25.

Emnet for afhandlingen er messias-figurer i science fiction-film, set i et kønsperspektiv. Sofia Sjö indleder med at konstatere, at messiasfigurer er almindelige i science fiction, at science fiction har en tradition for feminisme og at religion ikke er et overstået fænomen, og argumenterer således overbevisende for, at emnet er aktuelt og relevant.

Afhandlingen, der er blevet forsvaret ved det teologiske fakultet, er i høj grad tværvidenskabelig. De tre hovedområder omfatter film og tv, med særlig henblik på science fiction-genren, religion med særlig henblik på apokalypse og messiasmyter samt endelig kvindelighed og feminisme.

Materialet er en række kendte science fiction-film, hvor de 6 *Star Wars*-film, produceret i perioden 1977-2005, tidsmæssigt danner rammen. Andre film er *Alien*-filmene, *Terminator*-filmene, *Matrix*-filmene, *Dune*, *The Fifth Element* og *Wing Commander*. Materialet omfatter yderligere to nyere tv-serier *Buffy the Vampire Slayer* og *Dark Angel*, der beg-

ge har et gennemgående messias-tema. Sjö anvender en tekstanalytisk metode i mod-sætning til receptionsanalysen, der i snart en generation har været dominerende indenfor medieanalysen.

Sjö undersøger dels mødre og kvindelige kærlighedsobjekter i film med mandlige messias-figurer, dels nogle kvindelige messias-figurer, der sammenlignes med de mandlige. Hun stiller tre spørgsmål til analyserne:

1) Hvilken plads indtager de kvindelige figurer i filmen og hvilken relation har de til andre kvinder?

2) Hvilke former for kvindelighed kan identificeres i filmene og i hvilket omfang udfordrer disse et traditionelt syn på kvindelighed?

3) Hvilken relation har de kvindelige karakterer til filmens messias-tema og eventuelle religionsformer og trossystemer, og i hvilket omfang får de adgang til religiøs magt?

Afhandlingen tager udgangspunkt i de tvetydigheder Sjö finder i de aktuelle medierepræsentationer af kvinder generelt: De mange stærke, aktive og handlekraftige kvindelige karakterer i dagens populærkultur synes at repræsentere en forandring fra klassisk film, hvor manden er aktiv og bærer af blikket, mens kvinden er det passive objekt. Men spørgsmålet er, i hvor høj grad de nye tilsyneladende stærke heltinder repræsenterer en virkelig forandring? Som det fremgår af et par antologier om 'stærke' kvinder er det typisk, at karakterernes styrke bortforklares og/eller undermineres. En an-

den begrænsning er, at de stærke kvinder oftest er konventionelt smukke og heteroseksuelle, konstaterer Sjö.

Svaret på titlens spørgsmål om, hvorvidt køn spiller en rolle, når man redder verden, er et klart ja:

Selv om der findes kvindelige messiasfigurer er det mest sandsynligt, at messias er en mand.

Den kvindelige messias fremtræder som færdig, mens den mandlige gennemgår en dannelsesproces. Det er åbenbart vanskeligt at beskrive en kvindes udvikling, konstaterer Sjö.

De kvindelige messiasfigurer i filmene er ikke del af et kvindedefællesskab, de fremstilles som exceptionelle individer. Dette mønster udfordres dog af tv-serien *Buffy the Vampire Slayer*.

Adgangen til religiøs stemme og magt tildeles især moderskikkelserne og i mindre grad kærester eller messiasfigurer. Hvad angår tro, er de kvindelige messiasfigurer typisk tvivlere.

Sjö konkluderer, at flere af de kvindelige figurer i det undersøgte materiale "udfordrer det traditionelle billede af kvindelighed" (s. 244). Man kan ikke sige, at de overtager traditionelt mandlige egenskaber, men snarere at de repræsenterer en ny form for kvindelighed. Sjö peger dog også på mange begrænsninger: De kvindelige figurer er typisk aktive, vidende og handlekraftige, men gennemgår ofte en passiveringsproces i løbet af filmen. De repræsenterer en traditionel kvindelig skønhed, og de er typisk omringet af og

underlagt mandlige figurer. Typisk finder Sjö, at de kvindelige figurer er 'utilfredsstillende set fra et feministisk synspunkt'. Især med hensyn til religiøs magt synes der at være en tendens til at gå tilbage til traditionelle ideer.

Min diskussion af afhandlingen drejer sig især om dens medie- og kønsaspekter. Den feminisme, der påberåbes, fremstår noget ureflekteret i afhandlingen. Det gælder både idealbilledet, de stærke, seje kvinder og skrækscenarierne, den seksualiserede kvinde, og den hvide, traditionelt smukke, heteroseksuelle middelklassekvinde.

Jeg savner en historisering af feminismebegrebet, som det har udviklet sig i den undersøgte periode, altså fra 70erne til i dag. Ikke kun en skelnen mellem 70er feminismen og postfeminismen fra firserne og frem. Men også mellem forskellige former for 70er feminisme, især mellem radikal- og liberalfeminismen, (se bl.a. Kaplan 1992), og for postfeministiske tendenser, som backlash og dekonstruktion. Endelig ville det være relevant at inddrage et begreb som populærfeminisme, der har præget mainstreammedierne fra 80erne og som bl.a. den engelske medieforsker Charlotte Brunson (1997) begyndte at teoretisere over i 90erne (se også Hollows 2000). De 'action babes', som Sjö beskriver, er tydelige eksempler på den sidste udvikling. 'Stærke kvinder' er et 70er-feministisk ideal, hvor det postfeministiske idealbillede derimod er hende, der vil 'ha' det hele', både kar-

riere og kvindelighed. Buffy er helt klart det værk i bogen, som Sjö opfatter som det mest feministiske. Men Buffy, der karakteriseres som "en liten blondin med makt..." (s. 213) er også en typisk postfeministisk heltinde. Forskellige behandlinger af serien, der eksplícit peger på dens postfeministiske træk (fx Lotz 2001), savnes i litteraturlisten.

Det konstateres, at der er en 'moderne trend' med stærke kvindelige karakterer i populærkulturen, men er den moderne eller postmoderne? Sjö vakler mellem på modernistisk vis at ville bevise, at udviklingen går mod det bedre, og at konstatere, at udviklingen går 'ét skridt frem og to tilbage'. Et mere nuanceret feminismebegreb kunne have pointeret denne diskussion.

Med hensyn til afhandlingens skrækbilleder gøres seksualisering af kvinder uden diskussion lig med objektgørelse, på trods af at det siden Mary Ann Doanes bog *Desire to Desire* fra 1987 (der nævnes i litteraturlisten) har været foreslået, at den seksualiserede kvinde også potentielt står i en magtposition. Denne diskussion har jeg aktualiseret i min bog *Kvinden som ikon* (1995). Endelig fortjener også 'den hvide, traditionelt smukke, heteroseksuelle middelklassekvinde' (for eksempel s. 16) yderligere overvejelse. Som den amerikanske medieforsker Robert C. Allen siger, så er det netop, når denne idealfigur bryder normer for kvindelighed, som altså især Buffy gør, at det bliver interessant. Videre burde det tages i betragtning,

at afhandlingens emne er mainstream-medieprodukter. Det giver ikke altid mening at stille krav til disse ud fra en feministisk idealforestilling. Den hvide, smukke, heteroseksuelle middelklassekvinde er prototypen på kommerciel, liberalfeministisk kvindelighed. Dette er den vestlige kulturs idealbillede, som det netop er interessant at reflektere over.

Det er altså ikke alle feministe, der efterspørger 'stærke, seje kvinder'. Andre ønsker sig en kvindelig heltinde, der kombinerer styrke med kvindelighed, atter andre dyrker dekonstruerede kvindefremstillinger og nogle holder endda af komediernes kaoskvinder. Og hvad er egentlig et religiøst feministisk ideal?

Selv ville jeg have stillet spørgsmål som: Hvordan kan det være at disse blockbusters egentlig er så informerede af feminismen? Hvad er det mere præcist for typer af feminisme, der trækkes på? Kan man aflæse overgangen fra 70er feminisme til postfeminisme?

Sjøs religionsvidenskabelige optik afslører mange vigtige pointer omkring kvinders forhold til tro og magt indenfor de religiøse samfund. Dette gælder især analysen af Buffy som messias. Buffy er, hvad der er blevet betegnet som en offerheltinde: En der er bærer af skyld, som frasiger sig sin kraft og accepterer det patriarkalske fællesskab og til slut offerer sit liv. Buffy gennemløber denne proces, men gør også op med modellen. Buffy er mere selvstændig og mere magtfuld end de øvrige kvindelige messiasskikkelser i mate-

rialet. Sjø viser, hvordan serien tager livtag med religiøs sexismen og patriarkat. Buffys styrke kommer af hendes forhold til sine veninder, og til slut spreder hun kraften ud på noget, der kan tolkes som et fællesskab af gudinder. Endvidere pointeres seriens intertekstualitet, bl.a. dets referencer til *Star Wars*.

Analysen af Buffy har ligeledes mange gode mediepointer: Der indledes med en grundig redegørelse for konteksten i form af både tv-mediet, der har været karakteriseret som kvindeligt, og for tv-serien som genre, der typisk er mere legende og giver mulighed for mere nuanceret karaktertegning end filmen. Endelig peger hun på den aktuelle tendens til højnelse af tv-seriers kvalitet.

Sjø har skrevet et interessant stykke mediehistorie om en vigtig genre og har fremlagt et solidt materiale til bestemmelse af mediefeminismen.

Til slut et hjertesuk: Jeg savner en filmliste med credits. Dette ville have lettet overskueligheden over det store materiale. Alene afhandlingens hovedeksempel *Star Wars* er en filmserie i 6 dele, produceret i perioden 1977-2005, og tilmed er afsnittene ikke produceret kronologisk. Men der er formentlig tale om en forglemelse. Andre film, der omtales i teksten, men ikke hører til det primære analysemateriale, er dog i det mindste forsynet med instruktør og årstal. Ellers er afhandlingen velskrevet og veldisponeret.

LITTERATUR

- Allen, Robert C. (1991): *Horrible Prettiness. Burlesque and American Culture*. Chapel Hill og London: University of North Carolina Press.
- Brunsdon, Charlotte (1997) Postfeminism and shopping films in: *Screen tastes: Soap Opera to Satellite Dishes*. London: Routledge.
- Hollows, Joanne (2000): *Feminism, femininity and popular culture*. Manchester University Press.
- Kaplan, E. Ann (1992): Feminist Criticism and Television, in Robert C. Allen (ed.) *Channels of Discourse, Reassembled*. Chapel Hill og London: University of North Carolina Press.
- Lotz, Amanda D. (2001) Postfeminist television Criticism, in *Feminist Media Studies* 1/1.
- Pedersen, Vibeke (1995) *Kvinden som ikon. Iscenesættelse af køn i klassisk film og postmoderne tv*. Borgen, København.

Vibeke Pedersen, ph.d. og mag. art i filmvidenskab
ekstern lektor
Center for Kønsforskning
Københavns Universitet

“FOR ALLE GODE TANKER, DE KAN SLET IKKE DØ, FØR ENDNU BEDRE TANKER ER SPIRED’ AF DERES FRØ”¹

Helle Hvenegård-Lassen:

Et andet hjem – Kvindelig Læseforenings historie 1872-1962. Museum Tusulanums Forlag, 2008, 480 sider. 398 kr.

Helle Hvenegård-Lassens bog om Kvindelig Læseforening bærer en sjældent god historie. Hvordan kunne en forening startet i 1872 med 72 kvindelige medlemmer blive banebrydende både som det første danske bibliotek, der anvendte det moderne decimalnummersystem, og som den første kvindelige forening, der byggede eget hus – med fire etager og alle tænkelige faciliteter til foreningens medlemmer i 1910? Alt sammen inden for en periode på mindre end 40 år i en brydningstid, hvor kvinder kæmpede for at opnå borgerlige rettigheder.

“Et andet hjem” giver et grundigt og detaljeret svar på dette spørgsmål, men fortæller også om litteratur, foreningskultur og vilkårene for de første kvindelige studerende. I udgangspunktet var der et stærkt praktisk behov for foreningen, hvis formål var at sikre kvinderne “*let og billig Adgang til gode danske og tildels udenlandske Bøger, Tidsskrifter og Blade*” (s. 18). Der fandtes endnu ikke offentlige biblioteker, og den private københavnske læseforening “Athenæum” optog kun mandlige medlemmer. Et halvt århundrede senere kunne kvinder og mænd be-

nytte de offentlige biblioteker på lige fod, og folkebibliotekerne opfyldte dermed Kvindelig Læseforenings målsætning. Foreningen fik sværere ved at tiltrække yngre medlemmer, medlemstallet begyndte at falde, og i 1958 måtte Kvindelig Læseforening flytte ud af sit hus. Foreningen blev nedlagt i 1962.

Kvindelig Læseforening fik først og fremmest stor betydning som bibliotek, men fik også karakter af kulturhus og mødested for kvinderne med tilbud som konversationsværelse, café, foredragsaftener, læsekredse, diskussionsklubber mv. Efter indvielsen af foreningens hus i 1910 kom nye tilbud til, og med de bedre lokaler kunne de eksisterende aktiviteter udvikles, og positionen som mødested for unge og ældre sikres. Foreningen havde sin storhedstid omkring 1. Verdenskrigs afslutning med over 4600 medlemmer, en bogsamling på 74.000 bind og et udlånstal på mere end 239.000 bind. Allerede i 1900 var læsesalen åben fra kl. 9 til 22, og i 1909 var åbningstiderne i udlånet fra kl. 10 til 20. Forhold der sammen med foreningens gode bogbestand længe gjorde den til et overlegent alternativ til Københavns Kommunes Biblioteker (oprettet i 1885). Netop ved at prioritere både bibliotek og aktiviteter slog foreningen sit navn fast, mens “Athenæum” på grund af svigtende medlemstal måtte lukke allerede i 1901.

En anden styrke var Kvindelig Læseforenings tætte forbindelser til den tidlige kvindebevægelse med bl.a. Dansk Kvin-

desamfund, som mange af læseforeningens medlemmer også var medlem af. Flere af de prominente kvinder og mænd, som var aktive i arbejdet for kvinders rettigheder, havde kontakt til læseforeningen eller dens medlemmer. Samtidig havde Kvindelig Læseforening et godt samarbejde med lignende foreninger i Norden og gode kontakter til nordiske forfattere og kunstnere, hvoraf både Selma Lagerlöf, Camilla Collett og Henrik Ibsen gæstede foreningen.

Helle Hvenegård-Lassen behandler i bogen hele foreningens historie fra 1872 til 1962. Hovedvægten er lagt på perioden 1891-1929, som indrammes af afsnit om opstarten og lukningen af foreningen. Den centrale figur i fortællingen er Sophie Alberti, som var foreningens formand fra 1891 til 1929. Sophie Alberti var en energisk og idérig leder af foreningen med en kompromisløs og ikke just demokratisk ledelsesstil. Hendes sammenstød med oppositionen og hendes gentagne trusler om at forlade foreningen, hvis hun ikke fik fuld opbakning af sin bestyrelse, er et atypisk, underholdende og interessant indblik i foreningens kvindeverden, hvorom Emma Gad i 1897 idealistisk skrev: “*Her er aldrig kivi*” (s. 153).

Nogle læsere kunne måske mene, at dele af beskrivelserne af Sophie Alberti havde passet bedre ind i den biografi om hende, som Helle Hvenegård-Lassen også udgav i 2008. Men de mange detaljer er med til at tegne et billede af bestyrelsen og oppositionen, hvor

man kommer tæt på de kvinder, der var aktive her. Det har især værdi, fordi de fleste af udlåns- og medlemsprotokollerne, der kunne være kilder til de menige medlemmers færden i foreningen, er gået tabt. Til gengæld giver bogens illustrationer et fint indblik i foreningslivet. Her er både interessante plantegninger, der viser prioriteringen af bibliotekets funktioner over tid, og pragtfulde interiørfotografier fra 1879 til 1936. Læseren kan herigennem opleve både den skiftende mode i lokalerne og suset fra forskellige arrangementer, som festen for nobelprismodtageren Bertha von Suttner i 1906.

Livet i foreningen beskrives med mange klip fra de malende omtaler af foreningens fester, jubilæer og andre begivenheder i dens regi, som blev bragt i aviserne eller nedskrevet i foreningens protokol. Det betyder, at detaljer om kvindernes påklædning, maden eller udsmykningen af festlokalerne er med til at give et meget levende billede af arrangementerne. De mange fine citater smitter dog i nogle tilfælde af på forfatterens sprog, som af og til virker meget kildenært i ordvalget.

De mange aktører i og omkring foreningen er for en stor dels vedkommende portrætteret i fodnoter. Portrætterne kunne med fordel have været bragt samlet i et bilag, da mange af dem er relevante flere steder i bogen. Det omfattende

personregister råder dog bod på dette og giver et oplagt udgangspunkt for en senere undersøgelse af forholdet mellem kvindebevægelsen og foreningen. Personsammenfaldet er udtalt, men samtidig lader det til, at Kvindelig Læseforening her blev trukket i forskellige retninger afhængigt af medlemmernes interesser. F.eks. kan det undre, at foreningen ikke blev medlem af Danske Kvinders Nationalråd før 1924. Samtidigt var der en i kvindebevægelsens øjne uheldig sag, da Kvindelig Læseforenings bestyrelse i 1928 foreslog, at ugifte ansatte skulle afskediges ved indgåelse af ægteskab eller ved fortsat ansættelse give afkald på deres pension. Forslaget blev ikke vedtaget, men det vidner om, at de moderne tanker, foreningens ledelse viste i forhold til indretning af lokalerne, der tidligt fik f.eks. elektrisk lys, telefon og centralvarme, ikke gjaldt for synet på de ansatte. Oppositionens kritik af Sophie Alberti handlede ofte om dette, ligesom manglen på åbne hylder, som man i USA havde eksperimenteret med siden 1890, blev et tilbagevendende kritikpunkt. Selvom Sophie Alberti indførte decimalsystemet var der altså grænser for det nyskabende.

Alt i alt er "Et andet hjem" et stykke velskrevet og farverigt historie. Der er konflikter mellem markante personligheder og finurlige erindringer fra livet i foreningen til hverdag

og til fest. Alt sammen noget, der gør bogen meget læseværdig. Samtidigt er der hyppige udblik til kulturelle og litterære strømninger, som sætter foreningens historie ind i en større sammenhæng. For læsehestene er der endda mulighed for at gå i kvindernes fodspor og finde frem til de titler, der optog dem mest i de forskellige perioder. Skulle man ønske sig noget, var det et større overblik over foreningens udvikling, hvad angår f.eks. bogbestand, medlemmer, udlån og lokaler, da det kan være vanskeligt at overskue alle årene under et. Dette skyldes bl.a., at der er sat mange små historier ind undervejs, som bryder den tematik, der ellers bærer bogens opbygning. En strammere fastholden af temaerne og deres kronologi havde måske gjort bogen nogle sider kortere, men det er småting i forhold til den store bedrift, det er, at fortælle en hidtil overset del af både bibliotekshistorien og den tidlige kvindebevægelses historie.

NOTE

1. Citat af J.P. Jacobsen. Frem-sagt ved indvielsen af Kvindelig Læseforenings bygning 19. oktober 1910 (s. 259).

Anna Wowk Vestergaard,
cand. mag. i historie,
museumsinspektør
Odder Museum